

ГЕНДЕРНІ ДЕТЕРМІНАНТИ НАСИЛЬНИЦЬКОЇ ПОВЕДІНКИ В СІМ'Ї

Тимченко А. В.

Наук. керівн.: канд. психол. наук, доц. **Шевченко Л. О.**

Харківський національний університет внутрішніх справ

Гендерне насильство над жінками є наслідком гендерної дискримінації. Дослідження науковців всього світу свідчать:

- насильство над жінками у сім'ях є розповсюдженим явищем в усіх соціальних класах та етнічних групах;
- жертви насильства часто вважають себе винними в нападках на них;
- чоловіки, які вдаються до насильства схильні заперечувати свою провину, або відшуковують різні аргументи щодо свого виправдання.

Дослідженнями проблеми внутрішньосімейних злочинів займаються такі автори, як В. Берестова, І. Грабовська, М. Кошарний, К. Левченко, В. Рєвін, Б. Тугельбаєва, Л. Шевченко, Д. Шестаков та ін.

Насильство в сім'ї проявляється в основному:

- з боку батьків по відношенню до дітей;
- по відношенню до іншого члена подружжя;
- з боку дітей та онуків по відношенню до старших членів сім'ї.

Незважаючи на всю серйозність проблеми, більшість випадків сімейного насильства, з мовчазної згоди жертви, так і залишається внутрішньою проблемою, тим самим все сильніше розв'язуючи руки кривдників. Причиною такої поведінки, перш за все є незнання населенням законодавства країни, а звідси – незнання своїх прав та обов'язків, по-друге – у свідомості багатьох сімейне насильство не є чимось неприпустимим, більш того, сімейне насильство розглядається як елемент виховання (при патріархальній структурі сім'ї, тощо), по-третє – існуюча авторитарна структура відносин в сім'ї призводить до формування пасивної позиції слабкої сторони подружжя. До образливої, насильницької поведінки в родині відносять: фізичне насильство – вчинок, що або був здійснений з метою, або сприймається як такий, що здійснювався з метою ушкодження іншої людини; психологічне насильство, а саме – один з шістьох типів

психологічного насильства: висловлена погроза, приховала погроза, прихована погроза щодо використання фізичного насильства, жорсткий контроль поведінки, патологічні ревності, ментальна деградація, ізоляція[2].

Метою дослідження було вивчення насильства в сім'ях щодо дітей та дорослих, аналіз мотивів сімейного насильства, причини віктимної поведінки жертв сімейного насильства.

Виборка дослідження У дослідженні приймали участь три групи: перша група – діти, які є жертвами насильства в сім'ї (27 осіб), друга група – жінки, які скоїли насильницькі злочини у родині (34 особи), третя група – чоловіки, які вчинили насильство щодо членів своєї сім'ї (32 особи).

Методи дослідження: в групі №1 проводилося анкетування, бесіда та тестування за проєктивними та текстовими методиками; в групах №2 та №3 проводилося анкетування та тестування.

Діти, які страждають від насильства в сім'ї, є найбільш вразливою та незахищеною категорією населення. При цьому наслідки насильства завдають їм найбільше шкоди, насамперед моральної, що може відгукнутися на їх житті в майбутньому. Жорстке поводження з дітьми та підлітками в сім'ї, на думку зарубіжних та вітчизняних дослідників, зумовлено наступними чинниками:

- застосування фізичних покарань в якості ефективного способу вирішувати всі дитячі проблеми;
- наявність в сім'ї вітчима чи співмешканця;
- пияцтво та наркоманія батьків.

Досліджувані першої групи – діти та підлітки віком від 9 до 17 років, які перебували в приймальнику-розподільнику для неповнолітніх, притулку для неповнолітніх. Тільки 11% дітей та підлітків цієї групи мають обох батьків, інші – мешкали з матір'ю (47%), з батьком (6%), майже третину дітей опікували родичі чи органи опіки.

За результатами опитування виявилось, що потерпали від фізичного насильства більшість дітей та підлітків (68%), не могли задовольнити свої суттєві потреби в їжі, одязі (34%), близько 7% дітей постраждали від сексуальних домагань. Становище цих дітей в сім'ї продукує їх неадекватну самооцінку, почуття провини, тривожність, безпорадність. Відношення до своєї родини в них некритичне, створений образ сім'ї та

образ батьків не відповідає реальній картині: вони ідеалізують і неіснуючу сім'ю, і батьків, і своє місце в сім'ї. Діти, які стають свідками й жертвами насильства в сім'ї, відчують страх та безпорадність, їх намагання обмежуються бажанням вижити в цій ситуації. Близько половини дітей вважають фізичне насильство допустимим з боку батьків або дорослих.

Якщо в сім'ї між батьками виникають суперечки, або батьки розлучаються, діти вважають себе винними в цьому, симптоми їх стану відповідають діагнозу післятравматичного стресового порушення. Дитина, опинившись в ситуації батьківського конфлікту не може визначити, хто з батьків правий. Пізніше, з віком, дитина навчиться захищати себе від цих хвилювань, вона буде просто уникати цих конфліктів, намагатися частіше не бути вдома або просто не звертати увагу на чергову сварку і навіть посміхатися над непорозуміннями батьків. Однак цей захист буде досягнутий ціною відчуження від батьків, зверхнім ставленням до них, егоїзмом, цинізмом до почуттів інших людей [3].

Отримані результати тестування свідчать, що діти та підлітки цієї групи ідентифікували себе з іншими дорослими людьми, а не з батьками. Ці дорослі люди часто мали асоціальну спрямованість, тому виникли у досліджуваних певні дефекти соціалізації. На насилля в сім'ї всі опитані діти відреагували своєрідно – втекли з дому, почали займатися бродяжництвом, жебракувати, вживають алкоголь та різноманітні токсичні речовини. Від своїх однолітків вони відрізняються тим, що мають дефекти соціальної адаптації, дефекти індивідуального соціального досвіду, дефекти в розумінні та виконанні соціальних ролей, дефекти в системі спілкування.

Натомість соціально адаптовані діти та підлітки до своєї сім'ї відносяться критично, висловлюють незадоволення стосунками з батьками, скаржаться на недостатність уваги. Разом з тим і хлопчики й дівчата цієї групи ідентифікують себе зі своїми батьками, довіряють їм більше ніж стороннім дорослим [1].

В дослідженні приймали участь жінки, які відбувають покарання в Качанівській колонії, та чоловіки, які відбувають покарання в Диканівській колонії м. Харкова за скоєння насильницьких злочинів у сім'ї. У таблиці 1 наведені дані щодо відношення опитуваних жінок та чоловіків до

можливості застосування фізичного насильства в сім'ї.

Таблиця 1

Відношення опитуваних до можливості застосування фізичного
 насильства в сім'ї (%)

Вік респондентів	Вважаю це нормальним		Ставлюся до цього негативно		Залежить від ситуації, важко відповісти	
	Чоловіки	Жінки	Чоловіки	Жінки	Чоловіки	Жінки
26-30 років	23	8	16	81	61	11
31-40 років	12	3	41	72	47	25
41-45 років	41	17	20	63	39	20

Більше половини опитаних жінок у віці 31-45 років вважають припустимим фізичне насильство (20% вважають це нормальним, 45% виправдують насилля ситуацією). Як свідчать результати досліджень вітчизняних кримінологів та психологів, таких як: В.Батиргарєєва (2009), А.Блага (2013), Л. Шевченко (2015), більшість вбивств своїх чоловіків та співмешканців скоюють жінки, які належать до вікової групи 41-55 років. Жінки молодого віку 26- 30 років у своїй більшості відкидають можливість насильства, сприймають його як серйозну подію, вважають, що можуть захистити себе і фізично (37%), і зверненням до поліції (45%). Чоловіки, незалежно від вікової групи припускають можливість фізичної розправи та застосування фізичної сили в подружньому житті.

Загальними рисами психологічних моделей поведінки жінок-жертв насилля в сім'ї є тенденція звинувачувати самих себе, почуття сорому та приниження, бажання приховати факти жорстокого поводження від оточуючих, близьких, родичів, а також почуття «потрапляння в пастку». Багато жінок соромляться прохати про допомогу чи навіть відчують страх, так як їх попереднє прохання про допомогу не було задоволено ні працівниками міліції, ні родичами. Таким чином, побутові злочини, скоєні жінками, є типовими і тому мають найбільшу питому вагу серед насильницької жіночої злочинності.

У нашому дослідженні виявлені деякі риси, що характерні для чоловіків, які постійно ображають своїх жінок, а саме: завищена самооцінка, неадекватний Я-образ, потреба в самоствердженні, нездатність до співчуття, низькі комунікативні здібності, низький контроль за поведінкою, апатія, депресивні стани, розлади уваги, волі, деякі органічні

синдроми, зловживання наркотиками та алкоголем. Чоловіки, що скоїли насильницькі злочини щодо своїх жінок, мають усталені настанови щодо статевої ролі, згідно з якими маскуліність включає незалежність, компетентність, агресивність, домінантність і контроль. За результатами анкетування можливо припустити, що всі ці особливості склалися на основі отриманого в минулому досвіду стосунків із батьками. Психологічний тиск та фізичне насильство призвели до недиференційованості статево-рольової ідентичності, тобто вони мають невизначену психологічну стать.

Висновки. Насилля в сім'ї визначається культурними й соціальними схемами, зокрема такими, як гендерні стереотипи та настанови щодо його застосування в подружніх стосунках. Моделі насильницької поведінки у зв'язку зі зміною гендерних стереотипів стають типовими в побуті, тому виникає потреба в формуванні ненасильницької поведінки в суспільстві взагалі та родині зокрема.

Наслідками сімейного насильства може стати у членів сім'ї комплекс симптомів посттравматичного стресового розладу (страх, почуття безпорадності, високий рівень роздратованості, порушення сну), виникнення невіри у власні сили, зменшення здатності жертв до опору, зміна ставлення до себе, тобто відбувається процес віктимізації дитини, жінки. Наслідки застосування насильства щодо дітей завдають їм найбільшої шкоди та викликають дефекти соціалізації дітей-жертв насилля.

Література

1. Автомонов П. П., Могло Л. В. «Діти вулиці»: проблеми та профілактика // Практична психологія та соціальна робота, 1998. – №8. – С.22-25.
2. Шевченко Л. О. Гендер у психологічних та соціологічних дослідженнях: навч.посіб. / Л. О.Шевченко, Ю. В. Кобікова та ін. – К., 2015. – 148 с.
3. Walker L. E. The battered woman syndrome. – Hotaling G.T., Finkelhor D. (Eds). Family abuse and its consequences: New directions in research. – Newbury Park: Sage Publications. – 1988.